

Henry L. Snyder, ed., *The Marlborough-Godolphin Correspondence* (3 dln.; Londen: Oxford University Press, 1975, xxxix en 1794 blz., £ 50, -).

Bij het lezen van bovenstaande titel zou men zich kunnen afvragen of het nog nodig is om na Coxe, Murray, Churchill, Van 't Hoff en anderen weer met een uitgave van een gedeelte van de correspondentie van John Churchill, hertog van Marlborough, te komen. Henry Snyder, hoogleraar aan de Universiteit van Kansas, bewijst met deze drie dikke delen dat het zelfs zeer nodig was. Immers, de briefwisseling tussen Marlborough en zijn vertrouwde vriend Sidney, graaf van Godolphin, van 1702 tot 1710 thesaurier van Engeland, is uitermate belangrijk voor de Engelse en voor de Europese geschiedenis. Marlborough verbleef in de jaren 1702 tot 1711 een groot deel van het jaar op het vasteland als bevelhebber van de verbonden legers en Godolphin, praktisch minister-president, had de leiding van de zaken in Engeland. De drukke briefwisseling tussen beide mannen, die voor een belangrijk deel bewaard is gebleven, maar merkwaardig genoeg slechts voor een klein deel eerder in druk is verschenen, vormt het hoofdbestanddeel van Snyders uitgave. Maar hij biedt zelfs nog meer dan de titel doet vermoeden: ook de brieven van Marlborough aan zijn vrouw, de invloedrijke en geduchte Sarah Jennings, vriendin van koningin Anne, zijn opgenomen, alsmede de brieven van Godolphin aan Sarah. Van de brieven van de hertogin aan haar man en aan Godolphin is slechts een vijftal bewaard gebleven, maar ook die vijf worden hier, sommige voor het eerst, gepubliceerd. In totaal geeft Snyder 1785 brieven, waarvan meer dan de helft nooit eerder is gedrukt, en waarvan van een 500 andere slechts gedeelten eerder zijn uitgegeven.

Uit de hier gegeven brieven ziet men de nauwe samenwerking tussen beide mannen, hun enorme invloed in Engeland en daarbuiten en de aarzeling waarmee Marlborough de netelige affaires in Engeland zelf tegemoet treedt; dat soort zaken liet hij graag aan Godolphin over! Maar treffend is vooral de greep die de hertogin van Marlborough op de politiek blijkt gehad te hebben door haar invloed op anderen, Queen Anne, Godolphin en haar eigen man inclusief. Het is soms verbazingwekkend te zien hoe mak beide mannen op al haar wensen ingaan en haar opdrachten uitvoeren.

Wat de technische aspecten van deze uitgave betreft, kan worden gesproken van een model-uitgave. Snyder drukt de brieven af in de oorspronkelijke spelling, anders dan men soms in het Engelse taalgebied pleegt te doen, met daarbij duidelijk vermeld de afzender en geadresseerde, de datering in de oorspronkelijke vorm en de datum in de nieuwe stijl, de vindplaats en zo nodig de plaats waar het stuk eerder is afgedrukt. De annotatie is zeer uitvoerig, maar over het algemeen ter zake. Een moeilijk punt in de buitenlandse literatuur is altijd de schrijfwijze van Nederlandse namen. Snyder heeft hierbij duidelijk gestreefd naar een grote precisie en daarin is hij zeer goed geslaagd, maar desondanks zal de Nederlandse lezer zich soms kunnen storen aan enkele slordigheden als Slangen-berg voor Slangenburg, Tryers voor Trier, 't Hoff voor Van 't Hoff, terwijl Daniel Wolf, baron van Dopff niet op de D maar op de W is geïndiceerd. Voor het overige is de index echter zeer volledig en goed bruikbaar. Het ligt voor de hand dat men bij een dergelijk groot werk nooit geheel volledig zal kunnen zijn, zoals ook Snyder zich heel goed bewust blijkt te zijn, en het is hem dan ook niet kwalijk te nemen dat hij een kopie van een brief van Godolphin aan Marlborough, die zich in het Heinsius archief bevindt, over het hoofd heeft gezien. Dergelijke kleine onvolkomenheden doen echter in het geheel niets af aan de waarde van het werk als bron voor de Europese geschiedenis en het is dan ook te hopen dat Snyder spoedig komt met zijn in de inleiding aangekondigde uitgave van de briefwisseling van Anne met Marlborough, zijn vrouw en Godolphin.

A. J. Veenendaal jr.

H. J. Scheffer, *Henry Tindal. Een ongewoon heer met ongewone besognes* (Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1976, 397 blz. en 76 blz. noten los toegevoegd, f 39,50, ISBN 90 228 3531 6).

De naam van Henry Tindal zal vele historici onbekend zijn; tot de figuren uit het eerste gelid heeft hij dan ook niet behoord, maar de beschrijving van zijn leven en activiteiten belicht belangwekkende aspecten van de Nederlandse geschiedenis in de jaren 1880-1900. Hij behoorde tot een familie van officieren en hovelingen, na 1815 in de adelstand verheven. Zijn vroeggestorven moeder Maria van der Vliet behoorde tot de Amsterdamse geldaristocratie. De vader, Willem Frederik Tindal, werd uit het leger ontslagen, omdat hij de minnaar van koningin Sophie zou zijn. Henry diende als officier in Atjeh, werd jong afgekeurd en trouwde toen met de weduwe van de beursmagnaat Willem Borski III. Het fortuin van zijn vrouw stelde Tindal in staat tot politieke acties en zakelijke ondernemingen, toen ongebruikelijk voor een heer van stand.

Hij zond vele verzoeken aan de Staten-Generaal, meest over militaire zaken, waarin de legerorganisatie en het regeringsbeleid het moesten ontgelden. Opschudding veroorzaakte zijn waarschuwing voor het gevaar van een onverhoedse Duitse overval, gecombineerd met een vlootbombardement op Den Haag. Nog meer sensatie bracht een brochure in 1890, waarin hij er (terecht) op wees, dat de koning feitelijk buiten staat was geraakt om te regeren. Dit leidde ook tot zijn optreden als spreker op druk bezochte vergaderingen van de radicale kiesvereniging 'Amsterdam', en zelfs tot een candidatuur voor de Kamer. Deze Hollandse Boulanger was echter – net als de Franse – een slecht politicus. Hoewel de inhoud van zijn geschriften vaak wel juist was, bedierf hij de zaak door een onverstandige en lawaaiïge presentatie, zodat Kamerleden en militaire deskundigen er weinig aandacht aan besteedden. Hij wilde oprecht de publieke zaak dienen en toonde ook een zekere sociale bewogenheid, maar hij miste tact en voorzichtigheid van beleid.

Geleidelijk aan raakten de politieke en militaire onderwerpen in Tindal's leven op de achtergrond en hij ging zijn tijd en geld besteden aan zakelijke ondernemingen, die nogal optimistisch waren opgezet. Hij kocht een paar zuivelfabrieken en begon met een waterleidingbedrijf met zuivering door ozonisatie. Met name dit laatste kostte zo veel geld, dat Tindal in 1901 failliet ging. Hij had nog geprobeerd een installatie aan de Russische regering te verkopen, maar stierf tijdens de onderhandelingen in Petersburg.

Belangrijker dan deze melk- en waterzaken waren Tindal's bemoeiingen met de krantenwereld. In het begin van de jaren negentig kocht hij de meerderheid van de aandelen van het door De Koo geleide dagblad *De Amsterdammer*, dat hem in zijn politieke acties vaak had gesteund. Meer dan een werktuig was deze krant – een grote financiële strop sinds haar oprichting – voor Tindal niet en van samenwerking met de autoritaire De Koo kwam niet veel terecht, zodat tenslotte de hele redactie vertrok en het dagblad een paar jaar later failliet ging. In 1892 had intussen Tindal *De Telegraaf* gesticht, een onpartijdig blad, met een goede berichtgeving, gematigd hervormingsgezind, met *De Courant* als volksuitgave. Deze bladen hadden aanvankelijk wel succes, maar zakten af toen Tindal er geld uit haalde voor zijn ozonisatieprojecten. Pas na het faillissement van deze, toen Holdert eigenaar werd, bleek de formule een commercieel succes, ook al omdat deze het krantenvak veel beter kende dan de grillige Tindal.

Aan deze episode uit Tindal's leven voegt dr. Scheffer nog een hoofdstuk toe over de commerciële ontwikkeling van *De Telegraaf* tot 1940; dit is een zeer interessant verhaal uit het oogpunt van onze persgeschiedenis, maar het steekt compositorisch wel buiten het boek. Terecht zegt de auteur in zijn voorwoord, dat er nog veel aan de geschiedschrijving